

Ausztria nemzetiségi politikája.

Írta: EÖTTEVÉNYI NAGY OLIVÉR.

Hosszú ideje már annak, hogy Ausztria nemzetiségei parlamentjükben állandóan hadakoznak egymással. A mi magyar szemünk szinte nem is lát egyebet a Lajthántúl, mint nemzetiségi czivakodást, és ha egyik-másik kormánynak sikerül köztük pillanatnyilag békét teremteni, nem múlik el néhány hónap s a viszálykodás lángja már ismét magasan lobog. Az osztrák kabinetek a ministereknek egy nálunk ismeretlen fajtáját, az úgynevezett *Landsmann-ministereket* honosították meg, akiknek nincsen tárczájuk, mert a kabinetbe-történt felvételük egyedül valamely nemzetiség érzékenységének a kielégítése s így a parlamenti javaslatokhoz való megnyerése végett történt. Volt és van cseh és lengyel Landsmann[^]minister s most már követelik a szlovének, hogy az ő réesüfcire is nevezzenek ki ilyent, sőt hallván ezt az olaszok, magától értődik, hogy ők sem maradnak hátra és hasonló követelést hangoztatnak. Egy valóságos chaos a mai osztrák parlament, amit különösen az új választójogi törvény idézett elő. Mert ez volt az a bűbájos panacea, amelytől az osztrák irányadó politikusok Ausztria minden bajának az orvoslását várták. Azt hitték, ha meglesz az »általános, titkos«, akkor egyszerre elsimulnak a nemzetiségi ellentétek, egymás nyakába fognak borulni az eddig egymással gyűlölködő »néptörzsek« s a sok új képviselő, azoknak a néposztályoknak a megbízottjai, amelyeknek csupán a kenyérkérdések iránt van érzékük, menten kikapcsolják a nemzetiségi problémákat s így az egységes Ausztria fejlődését nem fogják megakadályozni. Hiú ábránd.

Az általános választójog osztrák népparlamentje ebből a szempontból rosszabb, mint a régi volt, mert a kisebb nemzetiségi csoportok is erőre kaptak most és küzdenek a saját eszméikért. Ma már nemcsak cseh és lengyel kérdés létezik az osztrák parlamentben, mint tíz évvel ezelőtt, hanem van szlovén, rutén olasz, román és horvát kérdés is. És a kabinet, mintha a meggondolatlanul felidézett bajt orvosolni nem tudná — amint hogy nem is tudja — kapkod fűhöz-fához. Ma a cseheket elégíti ki, de ezzel magára vonja a németek haragját, holnap a ruténeknek ad concessiot, azonban a következő napon már kemény csatája van emiatt a lengyelekkel s így tovább. Ausztria, ad oculos bebizonyította, hogy miként *nem* kell nemzetiségi politikát csinálni.

Amíg azonban mindez csak Ausztria belső ügye volna, addig nem nyernénk sokat vele. Elvégre is boldoguljanak ők úgy a nemzetiségeikkel, amint tudnak. Csakhogy a monarchikus közösség következtében mi sem lehetünk egészen mentesek eanek a szerencsétlen politikának a következményeitől. Agyafürtan mondja RENNER KÁROLY (írói néven SPRINGER RUDOLF) osztrák politikai író *Grundlagen und Entwicklungsziele der osterreichisch-ungarischen Monarchie* című munkájában, hogy az osztrákok ne avatkozzanak bele Magyarország belső politikai ügyeibe; ehelyett csináljanak olyan politikát, amely a mi nemzetiségeink irigységét felkelti. Csinálják meg Ausztriában az általános választójogot (azóta már megtörtént), azután a demokratikus helyi önkormányzatot és a nemzetiségek területi elhatárolását, vagyis annak pontos megállapítását, hogy mely területeken minő nemzetiségeknek van nyelvi előjoguk. Ha mindezt Ausztria megoldja, akkor — úgymond SPRINGER — ez olyan példa lesz, mely a magyarországi nemzetiségekre buzdító hatást fog gyakorolni. Íme, így gondolkoznak az osztrákok közül is azok, akik a nemzetiségi kérdésnek a mélyére tekintenek. Az osztrák nemzetiségek sorsát, az ő harcaikat vagy sikereiket a mieinkétől teljesen elválasztani nem lehet. Alkotmányjogilag helytelen ez és például a minap nagyon perfid cikket irt PERNERSTORFER, az osztrák képviselőház alelnöke, a »*Dokumente des Fortschritts*«, mikor Ausztria nemzetiségi viszonyait fejtegetve, *pure et simple* belevette fejtegetése anyagába a mi nemzeti-

ségeinket is, sőt megtett bennünket »*West-Österreich*«-nek. Ez bizonyára rosszhiszemű eljárás, mely visszautasítást érdemel. A nevezett lap szerkesztőségéhez ez ellen beküldött tiltakozó cikkekre az nagyon mentegette magát s biztosított róla, hogy többet ilyesmi, ami nemzetiségi önérzetünket sérti, nem fog nála megjelenni. Ezek daczára azonban elvitázhatatlan tény az, hogy az ausztriai nemzetiségek politikai helyzete visszahat a mi nemzetiségeinkre is, s habár mindent el kell követnünk arra nézve, hogy a SPRINGER-féle elmélet szerint ne engedjük magunknak Ausztriában előírni azt, mit csináljunk itthon, azért napról-napra tapasztalhatjuk, hogy túlzó nemzetiségeink küzdelmét mily jelentős midőn fokozza és hevíti az, ha odaát valamely nemzetiség nagyobb érvényesülését, követeléseinek megadását látja. Ausztria nemzetiségi politikája tehát kétségkívül olyan tárgy, melylyel foglalkoznunk érdemes, sőt szükséges is. Ez a kérdés a szó biztos értelmében a húsunkba vág. És amint a nemzetiségeknél; a túlzásba vitt kényeztetése Ausztria egységét fenyegeti s a föderalismus felé hajtja az állam hajóját, amint a mindjobban előtérbe toluló történetpolitikai individualitások, az októberi diploma kedves vesszőparipái, az osztrák tartományok a maguk egyéni érvényesülését a birodalom rovására igyekeznek kierőszakolni, úgy – közvetve – érezzük ennek a hatását mi is, ideát.

Ez az a pont, mely azután igazán létérdekeinket fenyegeti. Ausztriával pragmatikus közösségben élünk az államélet több intézményére nézve. S amint a Lajthán túl a nemzetiségi elmélet széles alapra helyezkedik s a parlament többségét magához rántja, jelentékeny hatást játszik már a dualismus sorsára is. Azt mondhatnók, hogy nem érintenek bennünket az osztrák néptörzsek viszályai, mert az ő belügyük. Ám jó. Amíg ez a viszály külső hatásokat elő nem idéz, ne törődjünk velük. De amint azt tapasztaljuk – és sajnosán kell ezt tapasztalnunk már évek óta – hogy az osztrák nemzetiségi harcok főfészke, az osztrák parlament, tehát az a testület, melylyel nekünk legfontosabb életkérdéseinket józan tanácskozás és eszmecsere útján kellene rendbe hoznunk: akkor már megszűnt az osztrák nemzetiségi kérdés osztrák belpolitikai problémának lenni. Akkor már a monarchia létének, vagy nem létének a kérdésévé s első sorban a dualismus

fenntartásának vagy fenn nem tartásának, helyesebben szólva: tarthatásának a kérdésévé lett az. Mert itt nem a mi akaratunkról van szó. Nálunk *helyeselheti* valaki, vagy perhorrescálhatja a 67-es kiegyezést, az az ő dolga. Kérdés azonban, hogy *megvalósíthatja-e* a 67-es dualismust? Mert annyi ponton feltételezi ez az államszervezet a megegyezést Ausztriával, hogy egy bennünket megérteni nem akaró Ausztria soha velünk megegyezni nem fog. Viszont minél inkább elveszíti a németiség a befolyását az osztrák parlamentben, annival kevesebb a valószínűség a megértetésre.

Tisztában kell lennünk ugyanis azzal, hogy a dualismus alapfeltétele Magyarországon a magyarságnak, Ausztriában a németiségnek a hegemoniája. Így contemplálta ezt BEUST gróf külügyministere is, mikor arról volt szó, hogy az annyi kudarcot ért összmonarchikus politika helyébe új államjogi alakulatot létesítsek. Magyarországon a dualismus alapelve meg is maradt; ami nem csoda. Hazánk évezredes fejlődése a magyarság supremáciáján alapult s habár fajunknak a nemzetiségekkel szemben követett türelmes politikája lehetővé tette is azt, hogy azok faji különállása még ma is létezik, magának az államnak, minden állami intézménynek magyar nemzeti jellege c.sorbát nem szenvedett. A kiegyezés idejében az akkor előtérbe lépő doktrinair liberalismus szakítani kívánt ezzel a hagyorpánnyal s ennek volt sajnos eredménye a nemzetiségi törvény, melynek kiterjesztő értelemben leendő magyarozását épp ezért az ország magyar jellegének feláldozása nélkül nem is engedhetjük meg. Ugyancsak ennek az iránynak volt a túlhajtása a horvátokkal szemben követett nagyon is engedékeny politika, a fehér lap politikája. Négy évtized óta azonban eléggé meggyőződhattünk arról, hogy ez nemzeti supremáciánk tönkretételével egyértelmű s ma igyekszünk az akkor felidézett bajokon a rendelkezésünkre álló eszközökkel segíteni. E szerencsétlen mozzanatokat nem tekintve azonban bizvást állíthatjuk, hogy politikánk nagy múltú traditioi a magyar államban egyedül a magyar jelleget domborították ki. Nem így van ez Ausztriában. Mikor a kiegyezés létrejött, akkor ott a német liberális irány volt a hatalmon, az a politikai iskola, melynek KAISERFELD, GISKRA, HERBST s a hozzájuk hasonló osztrák politikusok voltak a szószólói. Ők belátták

azt, hogy a Habsburgok imperiumát úgy, amint azt József császár contemplálta s amint az még neki sem sikerült, a mi korunkban egységes birodalmi alakulattal megoldani nem lehet, mert nekünk egy ezredév alkotmányos harczi túlságosan megacélozták az erőinket ahhoz, hogy a birodalmi összeségbe beletörődhettünk volna. Az osztrák fajok nemzeti-ségi különállóságának néprajzi jelentősége lehetett ugyan, de történelem-politikai fontossága nem. Azok, akik ma legjobban hangoztatják faji önállóságuk jogosultságát, a csehek, a fehér-hegyi csata után megszűntek önálló politikai tényezők lenni, a lengyelek pedig – a csehek után számban és erőben a leghatalmasabb osztrák-szláv népfaj – már ezen tény által, hogy egy megszűnt királyság bekebelezése által. Váltak Ausztria alattvalóivá, elveszítették a jogukat arra, hogy az új otthonukban államalkotó vezetőszerere tarthassanak igényt. Nem így a németek. Német volt a dinastia, mely évszázadokon keresztül a központi közigazgatást és a hadsereg, a hatalomnak ez a két erőssége. Hozzávéve ehhez azt, hogy a német, mint faj, bár Ausztria lakosságának többségét akkor sem alkotta, mégis mint jelentős kisebbség, történelmi jogon is a vezetésre volt hivatva, érthetővé és elfogadhatóvá, tette a német supremátiát, a dualismus osztrák megoldásiban az ő vezetőségüket. Azóta azonban nagyon megváltoztatja helyzetet. A németiség számaránya csökkent s ezzel politikai befolyása is, amivel szemben a többi faj ereje, különösen; a cseheké, emelkedett. Alkalmunk lesz rámutatni arra, hogy mily változás állott be azóta a cseh faj számbeli és culturális jelentőségében az ő javukra. Mindez mintegy lepzett ellen-érzést támasztott Ausztria nem német nemzetiségeiben a dualismus ellen. Nem azért, mintha annak absolut kártékony-ságát átérezték volna, hanem mivel, a németek csinálván azt meg s a német hegemonia eszméjének szolgálván az máimegteremtésekor, a többi nemzetiség eo ipso a maga érdekei ellen való merényletnek tekintette azt. Kifejezték ebbeli nézetüket már nyomban a kiegyezési törvények meghozatalakor is, mikor nyíltan perhorrescálták a dualismust. Érthető tehát, hogy az azóta lefolyt több, mint négy évtized az ő faji szereplésükre kedvező lévén, ellenszenvek ma sem lankadt, sőt meg-növekedett, így azután a németeket kivéve az osztrák nemze-

tiségek föderalistikus törekvései szembeötlők, sőt a német faj is újabban kaczerkodni kezd azzal az irányzattal, mert politikai rövidlátásában – a tömegekre támaszkodó politikában mindig hiányzik a viszonyok logikus mérlegelésének a képessége – előnyösebbnek véli az osztrák nemzetiségek kielégítését, mint a Habsburgok alatt élő másik állammal való solidaritást. Magyarán mondva, a ma osztrák parlamenti szerepet játszó német pártok maguk alatt vágják a fát, mert bizonyos, hogy a nem német fajok hatalmának növekedésével együtt jár Ausztria teljes slavizálódása; de ezt ők nem látják, vagy nem akarják látni, mert főfeladatuknak azt tekintik, hogy Ausztria feltétlen gazdasági uralmát mi ellenünk biztosítsák, ami pedig másként, mint az ő saját nemzetiségeikkel karöltve, nem sikerülhet nekik. Néhány évvel ezelőtt, mikor a katonai kérések miatt nálunk heves politikai harcok folytak, gyűlést tartott az alsóausztriai kereskedelmi kamara s ott tette elnökük; azt a jellemző megjegyzést, hogy ők nem bánják, ha Magyarországon a hadsereg tagjai akár piros-fehérezöld nadrágban is járnak, a fő az, hogy ezt a nadrágot ők, az osztrákok, gyártsák. Ez a jellemző kijelentés egy szinte útszéli ötletben mindennél jobban megmagyarázza az osztrák gazdasági politikát. És ennek az érdekében kell nekik a nem német nemzetiségekkel is békében élniök. Ez magyarázza meg azt, hogy minden oly kérdésben, mely a velünk való viszony szabályzására vonatkozik, ők egy emberként állanak a sorompóba ellenünk. De végső eszményük nem a dualismus, hanem a föderalismus. Ennek készítik elő a talajt, tehát ennek tesznek minden újabb nemzetiségi vitában engedményeket.

Nézzük most az osztrák nemzetiségi kérdés fejlődését és pedig első sorban a legnagyobb eredményeket kivívott csehek önállósági törekvéseit. A harminczéves háború lezajlása után, másfél századon át, teljesen alárendelt jelentőségű kisebb mozzanatokon kívül nem találunk oly eseményre, mely a csehek egyöntetű nemzeti törekvéseinek a megnyilatkozását igazolta volna. A XVIII. század végén KINSKY tartományi marsall volt az első, aki a cseh nemzeti nyelv ápolásának a jelentőségére hívta fel honfitársai figyelmét s az ő példáját a XIX. század elején többen követik. PALACKY, SAFARIK, DOBROWSKY, KOLLÁR, HAVLICSEK állanak a mozgalom élére. A XIX. század har-

minczas éveiben még csak odaterjed a törekvésük, hogy az iskolákban a német mellett a cseh nyelvet is tanítsák, de már 1848-ban oly élénk a nemzeti büszkeségük, hogy PALACKY nem fogadja el a frankfurti német nemzetgyűlésbe szóló mandátumot, mert árulásnak tekinti, hogy ott ő, mint hű cseh, részt vegyen. PALACKY különben nemzeti mozgalmuknak első vezére, kinek ezt a melléknevet adták honfitársai: a csehek atyja. Fiatal korában nevelő volt egy magyar nemes családnál, később azonban teljes erejével vetette rá magát a cseh nemzeti törekvések sikerének előmozdítására. Veje volt a híres RIEGER, az ó-csehek vezére.

A nemzetiségi öntudat felébredése s a cseh faji önérzet térhódítása ott is társadalmi téren kívánt és tudott-csak eleinte érvényesülni. Már a XVIII. század végén, 1784-ben, megalakul a prágai cseh tudományos akadémia s ezáltal inaugurált irodalmi renaissance a politikai újjászületésnek vált a kezdetévé, akárcsak minálunk is irodalmi életünk fellendülése a politikai lethargiából való felébredésünknek volt a főokozója. Az átalakuláshoz még egy, külföldről jött mozzanat, is jelentékenyen hozzájárult s ez az orosz katonaságnak Csehország területén való átvonulása a napóleoni hadjáratok idején, 1799. és 1883. években. A cseh úri családok a fajrokon orosz tiszteket nagy vendégszeretettel fogadták s nagyon is érthető, hogy ezek a napok nem tűntek el nyomtalanul a csehek nemzeti érzése felett. Ausztria tehát, német jellegét illetőleg, nem tett szerencsés sakkhúzást az Oroszországgal vailó, barátkozás által és 1849-ben is, mikor a mi szabadságharcunkat csak orosz segítséggel tudta legyőzni, ezzel csak a szláv Imperialismus étvágyát fokozta, amit azután később alkalma is volt keserűen tapasztalnia.

A cseh önérzet emelkedésén kívül nagy súlylyal esett a mérlegbe az osztrák németiségnek a nemzeti kérdés iránt való közömbössége is. Hiába csúfolódott a bécsi közmondás azzal, hogy minden cseh ember már a bölcsőben elhatározza, hogy puskaműves, vagy forradalmár, trombitás, vagy udvari tanácsos akar-e lenni (amivel azt akarták mondani, hogy a cseh ravaszul megalkuszik a körülményekkel): a tény az, hogy a csehek faji öntudata nagyobb, mint az osztrák németké, amely utóbbi, ha nemzeti érzése mégis feltámad, nagy-

némétté válik és telitorokból énekli a Wacht am Rheint. Viszont az is igaz, hogy a cseh önérzetet és faji jelleget könnyebb megérteni, mint azt, hogy valaki osztrák német legyen, mert ez vagy színtelen, vagy alldeutsch, osztrák *nemzet* nem lévén. Egyszer egy bécsi német embert kérdeztek, hogy mi a natioja, mire ő büszkén felelte: bécsi vagyok. Hiába magyarázták neki, hogy az nem jelenti az ő nemzetiségi hovatartozását, megmaradt álláspontja mellett. Ő bécsi, ezzel minden meg van mondva. És hogy ez mennyire általános felfogás az osztrák németek közt, arra jellemző hires költőjüknek, GRILLPARZER-nek a verse, melyben kigúnyolja azt, hogy valakinél faji hovatartozása legyen:

Ein Vorzug bleibt uns ewig unverloren,
 Man nennt ihn heut' die Nationalität,
 Sie sagt, dass irgendwo ein Mensch geboren,
 Was freilich sich von selbst versteht.«

A nemzetiségi kérdés fejlődésének nagy lökést adtak az 1848-iki események. 1848 márczius 11-én a csehek Prágában nagy gyűlést tartanak, melyből a bécsi kormányhoz kérvényt intéznek s ebben kifejtik, hogy Csehországot eredetileg egyszerre két nemzet, a cseh és a német birtokolta, így tehát ott a emelteknak a németekkel teljesen egyforma jogok is járnak. FERDINÁND császár erre márczius 23-án többféle engedményt; teáz nekik nyelvi tekintetben, amivel azonban nem elégsznek meg, hanem márczius 29-én újabb feliratot küldenek, aminek az elintézéseképpen azután április 8-án egy kabinetiratt kerül kiadásra, mely ezt mondja: »A cseh nemzetiségnek joga van a cseh nyelvnek *a némettel való teljes egyenjogúsága mellett* az állami igazgatás és a közélet minden ágában érvényesülni.« Igaz ugyan, hogy ezzel az alapvető intézkedéssel szemben, mely a csehek további nyelvi harcainak alapja volt, az osztrák politikai írók azt hangoztatják, hogy a császárnak 1848. április 8-án nem volt már joga ily fontos kérdést kabinetirattal elintézni, mert ő márczius 15-én már a törvényhozói jogot, melyet eddig Ausztriában egyedül ő gyakorolt, megosztotta a parlamenttel: ámde kétségbevonhatatlan, hogy egy, a császártól származó ily nagyfontosságú állami okiratra a csehek annál inkább hivatkozhatnak, mivel az új osztrák ministerium és parlament úgy-

köre akkor még körvonalozva nem volt s különben is, Ausztriában csak a császári kegyből adományozott alkotmányról lévén szó, a fejedelem annyi intézkedési jogot ruházhatott át a parlamentre, amennyit célszerűnek vélt. A következmények azután újra a cseheknek adtak igazat. Április 26-án a PILLERSDORF-féle alkotmánylevél 4. §-a megállapította, hogy: »minden néptörzs részére nemzetiségi és nyelvi sérthetlensége biztosítatik.« A bécsi alkotmányozó parlamentben pedig szintén nem ismerték el már akkor a német nyelv egyedüli jogosságát és a nemzetiségi nyelveket is használták a tanácskozásoknál.

Az alkotmányos korszak megszűntével a császári hajlandóság szintén kedvezett az osztrák nemzetiségek nyelvi és faji elkülönítésének. Az 1848. december 2-iki császári manifestum, mely FERDINÁNDNAK a trónról való lemondását és FERENCZ JÓZSEFNEK trónralépését adta hírül, kijelenti, hogy a birodalom minden népe egyenjogú. Az 1849. márczius 4-iki oktrojált alkotmány szerint a birodalom törvény- és rendeletki hirdető hivatalos lapja, a *Reichsgesetz- und Regierungsblatt* tiz nemzetiségi nyelven került kiadásra. 1850 augusztus 7-én egy császári rendelet jelenik meg, mely szerint a birodalmi legfőbb törvényszék ítéleteit németül és a perben álló felek nemzetiségi nyelvén köteles kiadni. 1854 augusztus 9-én egy újabb császári patens elrendeli, hogy Csehországban a németül nem tudó ügyfelek a bíróságoknál saját anyanyelvüket használhatják. Épp ily nyelvi engedményekben volt részük a lengyeleknek és rutheneknek is. Az 1850 szeptember 29-iki galicziai tartománygyűlés részére megállapított alkotmány kimondja, hogy a lengyel és ruthén, valamint a többi, a tartományban lakó néptörzs egyenjogú, sőt DOBLHOFF miniszter már 1848. szeptember 29-én decretálja, hogy Galicziában a lembergi egyetem és a gymnasiumok tanítási nyelve a lengyel. Mikor BACH bukásával egy lengyel főúr, GOLUCHOWSKI kerül a kabinetbe és belügyministerré lesz, 1859 december 20-án egy rendeletet bocsát ki s eszerint a krakói közigazgatási körben egyedül a lengyel a hivatalos nyelv, míg a lembergiben a lengyel mellett ruthén is, a német nyelv jogos használatáról azonban egy szó említést sem tesz. Épp ilyen szellemű rendelet jelent meg később Bukovina számára is. SCHMERLING idejében, 1861 április 10-én, egy császári patens megparan-

csolja, hogy keleti Galiczia és Bukovina minden császári királyi állami hatósága köteles még a cyrill betűkkel irt ruthén beadványokat is elfogadni és elintézni. Ennek azután szinte természetszerű folytatása volt a németiséggel való teljes szakítás documentálására az, hogy 1866 július 10-én a galicziai tartománygyűlési szervezet megállapította, hogy a tartományi törvényeknek a lengyel szövege tekintendő hitelesnek. Sőt még BEUST, az újjáalakuló Ausztria miniszterelnöke is, 1867 augusztus 6-án kimondta, hogy Galicziában az elemi és középiskolák lengyel tanítási nyelvűek.

Az alkotmányosság visszaállításával, 1867-ben, mikor a birodalom részére egy sereg úgynevezett állami alaptörvényt hoztak, betetőzték az osztrák nemzetiségeknek a németekkel való egyenjogúsítására irányuló mozgalmat. Ekkor már hatalmas étvágyat kaptak különösen a csehek. 1867. augusztus 28-án Prágába szállították a cseh királyi koronázási jelvényeket s azóta a csehek állandóan követelik, hogy a császár cseh királylyá koronáztassa meg magát, a mit aztán 1870 szeptember 29-én egy császári leirat meg is ígért nekik, de az ígéret valóra nem vált. A cseh tartománygyűlésen már 1866-ban követeli Rieger, hogy nekik éppolyan jogok és államjogi különállóság adassanak, amilyent a magyarok élveznek. Ily hangulatok közepette jöttek létre az 1867 december 21-iki osztrák állami alaptörvények. Megjegyzendő, hogy ezek mintegy vizsontszolgáltatás gyanánt szerepeltek azért, hogy az osztrák parlament a magyarokkal való kiegyezést, illetőleg a monarchia új állami rendjét elfogadta és becikkelyezte. A helyzet ugyanis az volt, hogy mikor az 1867-iki osztrák parlament május 22-én összeült, akkor a dualistikus javaslatok nálunk már el voltak fogadva. Az osztrákok duzzogtak, hogy őket *fait accompli* elé állították. Ezért egy sereg indítványt tettek, állami életük megalapozása végett. Ilyen volt az állampolgárok jogegyenlőségéről, a birodalmi bíróság felállításáról s a bírói hatalom függetlenségéről szóló javaslat, melyeket aztán a kormány magáévá tett. A polgárjogokról szóló alaptörvény 19. §-a aztán kimondta, hogy: »*az állam minden néptörzse egyenjogú és minden néptörzsnek elvitathatatlan joga van nemzetiségének és nyelvének megőrzésére és ápolására; az országban használt nyelveknek az iskolában, a hiva-*

tatokban s a közéletben való egyenjogúságát az állam elismeri; azokban a tartományokban, melyekben többféle néptörzs lakik, a nyilvános tanintézetekben minden néptörzs saját nyelvén való kiképzésben részesül.» Minthogy pedig ez a rendelkezés abban a törvényben foglalt helyet, amely az állampolgárok alapjogairól, tehát többek közt a tulajdon szentségéről, a lelkiismeretszabadságról stb. intézkedik, kétségtelen, hogy az 1867-iki osztrák törvényhozás az osztrák nemzetiségek teljes nyelvi egyenjogúságát oly szilárd alapra fektette, mely természetesen vezetett az állam német jellegének teljes elhagyásához, amint hogy a későbbi úgynevezett nyelvrendeletek, amelyek egymásután mind több és több jogot adtak a nem német nemzetiségeknek, kivétel nélkül ennek az alaptörvénynek a folyományai.

Ahol az egyes népfajok nyelvi jogait ilyen törvények garantálják, ott nem csoda, hogy az egykor uralkodott faj teljesen háttérbe szorult, hisz Ausztria nyelvi törvényei és rendeletei egyenesen a föderalizmus felé terelik az államot. Az 1867-iki parlament is már nagy nemzetiségi ellentéteket tüntetett fel s különösen a lengyelek elégedetlenkedtek akkor. Ennek a nyomása alatt még akkor, mikor a kiegyezési javaslatot tárgyalták, Herbst igazságügyminister nyelvi engedményt adott nekik, mikor rendeletet bocsátott ki, hogy a lengyel földön lévő es. kir. bíróságok előtt bárki használhatja a lengyel nyelvet is. Az ide-oda hajlongás politikáját tehát már akkor is ismerték Ausztriában. A nevezett rendelkezéssel elérték azt, hogy a lengyelek a kormány javaslatára szavaztak. Engedményt tettek az egyik téren azért, hogy a többin azután megnyerjék egy-egy nemzetiség támogatását. Ebből áll az osztrák politika hosszú idő óta, de nincsenek is ott kialakult, hatalmas többségek, hanem csak blokkok. A lengyelek azután, Herbst engedékenységén felbuzdulva, tovább mentek és 1868 szeptember 24-én a galicziai tartománygyűlés már merész lépésre határozta el magát: *a dualismust az államra veszedelmesnek jelentette ki.* A határozat így hangzik: »A galicziai és lodomériai királyság és a krakói nagyhercegség tartománygyűlése a tartományi szabályzat 19. §-a alapján kimondja, hogy az 1867 december 21-iki állami alaptörvény által alkotott államforma tartományainknak nem ad annyi

törvényhozói és közigazgatási önállóságot, mint amennyi azt történet-politikai múltjára, különböző nemzetiségeire, a civilizációban elfoglalt helyzetére és területére nézve megilletné, mint azt a nemzeti fejlődés szüksége és feltételei és tartományunk tényleges szükségletei megkövetelnék. Ennek az állapotnak hosszabb tartama, minthogy általános elégedetlenséget kelt, tartományunk és az egész állam javára nézve vészthozó lesz.« Ennek alapján javasolja a tartománygyűlés, hogy Galícia nemzeti önkormányzatot kapjon s ennek keretében a tartománygyűlés hatáskörébe utaltassék a közoktatás, a hitelügy, a büntetőjogi törvényhozás, a perjogi törvények behozatala, továbbá, hogy létesíttessék egy külön galicziai tartományi kormány a belügyi, közoktatásügyi és közbiztonsági tárczák betöltésével, melyeknek viselői a tartománygyűlésnek legyenek felelősek. Végül kívánja, hogy egy lengyel minister a császári ministeriumban is helyet foglaljon. (Ez a törekvésük, bár nem ebben a formában, később megvalósult, mert 1871-ben kinevezték az első lengyel Landsmannministert, Grocholskit.)

A resolúció nagy elégedetlenséget keltett az udvarnál, Beust még annak meghozatala előtt bizalmasan tudatta a lengyelekkel, hogy ha a határozatot meghozzák, a császári párnak nálunk kilátásba helyezett látogatása elmarad. A resolúció azonban mégis létrejött. A nemzetiségi önérzet erősebb volt náluk a loyaltásnál. Ilyen nyakasán viselkednek a csehek is. 1869-ben a prágai új Moldva-híd felavatására körükbe megy a császár s ott nyíltan megmondja Palackynak és Riegernek, hogy föderalistikus törekvéseik alkotmányellenesek, de azok ennek daczára folytatják separatistikus nemzeti politikájukat. Hisz alig két évvel ezt megelőzőleg, 1867 májusában, a csehek, a ruthének, a szlovének és az ausztriai horvátok nagy zarándokmenetben vonultak Moszkvába a nagyszláv eszme dicsőítésére. Nagyon felizgatta őket akkor tájt Vilmos porosz király kiáltványa, aki, mikor a porosz-osztrák háborúban, 1866 július 10-én Csehország területére lépett, kiáltványában, melyet a cseh nemzethez intézett, kijelentette, hogyha győzni fog, Csehország jogos törekvéseit teljesíteni fogja. A nemzetiségi érzék tehát fel volt keltve s Csehországban éppúgy magasan lobogott, mint Ausztria egyébb

nemzetiségi vidékein is, például Déltirolban és Dalmáciában, hol a kiegyezés korszakában annyira fajultak a viszonyok, hogy az ostromállapotot hirdette ki a császári kormány.

A poroszok részéről szenvedett vereség Ausztriában a németeknél mély gyűlöletet fakasztott az új német nagyhatalmasság iránt, de egyelőre ez még, legalább az államra veszedelmes módon, nem nyilvánult. Hanem mikor a poroszok a francziákat is legyőzték, akkor, látva a német hegemóniának a HOHENZOLLERNEK kezében történt összpontosítását, ez osztrák részen a szláv irányzatok szülőoka lett. Bizonyára ekkor vert gyökeret az a felfogás, hogy Ausztria elveszítvén befolyását a németiség felett, inkább a szlávtság felé hajoljon így született meg a Hohenwart-ministerium. A porosz-francia háborút a dinastia az 1866-iki verességért a legkitűnőbb revanche-alkalomnak tekintette és ANDRÁSSYNAK roppant nagy munkájába került, hogy a dinastiát egy esetleg kockázatos vállalkozástól visszatartsa, annál inkább, mert a külügyministeri székben még BEUST ült, aki a leghatározottabban tanácsolta a Franciaország mellett való állásfoglalást s ezzel szemben ANDRÁSSYNAK, mint magyar kormányelnöknek a magyar nemzet hathatós fellépését kellett a tartózkodás politikájának szempontjából érvényesítenie. A semlegesség politikájának győzelme azonban nem tudta megakadályozni azt, hogy mikor a poroszok azt a világtörténelmi jelentőségű diadalt kivívták és VILMOS porosz királyt a francia királyok ősi fészkében, Versaillesban, 1871 január 18-án az egységes német birodalom császárává kiáltják ki, Bécsben ez oly ellenérzést ne támasszon, mely február 4-én a császárt a föderalizmus felé hajtja. Ezen a napon nevezte ki ugyanis a császár HOHENWARTOT miniszerelnökévé és az új kabinetnek határozottan szláv föderális színezete volt. Lehetetlen tehát az okozati összefüggést meg nem látnunk a versaillesi diadal és a bécsi politika irányának megváltozása közt. Az, ami még néhány évvel ezelőtt lehetetlenségnek tűnt fel, mert a dualizmussal szemben minden föderalistikus irányzat a leghatározottabb visszautasításban részesült, valóra vált, nem ugyan akként, hogy a dualisztikus alapot tényleg feldöntötték volna, hanem úgy, hogy a föderalizmussal a HOHENWART-féle vállalkozás által kaczerkondi kezdtek s később már nem bír-

tak vele. A versaillesi napok végleg megpecsételték Ausztria sorsát: örökre le kellett mondania arról, hogy a német birodalomban neki szerep jusson. Vége volt a reménynek, hogy BEUST genialitása meg tudja törni BISMARCK energiáját. El is jött ennek következménye: BEUST visszavonulása és ANDRÁSSY külügyministersége 1871 őszén, mikor BEUST a párisi nagykövetséget fogadta el, a bécsi Ballplatzra pedig bevonult az első magyar külügyminister, hogy onnan évek hosszú során át irányítsa a monarchia külpolitikáját.

HOHENWART uralma rövid ideig tartott, azután átadta a helyét AUERSPERG ADOLF hercegnek, de ez az idő is elég volt a nemzetiségi önérzet felkeltésére. Persze ígérni többet tudott, mint amennyit beváltott az új miniszterelnök. A csehek gyűlölettel fogadták a szeptember 12-iki császári leiratot, mely nemzetiségi követeléseiket ki nem elégítette, sőt bosszúérzetük a felségsértés határán mozgott. CHARMATZ RICHÁRD beszéli ugyanis »*Deutsch-österreichische Politik*« című munkájában, hogy a császári leiratot Prágában finom papírra nyomatták s úgy osztogatták szerteszét, nyilvánvalóan dehonostáló célzattal, azután feltűnő reklámot csaptak egy új regénynek, melynek *Lumpenkönig* volt a címe s végül a prágai *Politik* KOSSUTH LAJOS levelét közölte, mely szerint a császári ígéretek a sors által a szószegések táblájára lesznek felírva. A Hohenwart-ministeriumban helyet foglalt SCHÄFFLE miniszter tavaszi prágai útja tehát, minthogy kellő eredményt elérni nem tudott, céltalan volt, pedig ő szívesen egyengette a cseh törekvések útját, csakhogy akkor már ANDRÁSSY befolyása olyan nagy volt, hogy a dualismus szelleme ellen irányult vállalkozást alapjában meg tudta akadályozni. Az Auersperg-ministerium azután a szabadelvű pártokra támaszkodva, nem szötte tovább a föderalistikus terveket s így a nemzetiségi politika hajója zátonyra jutott. Érdekes különben hogy a nemzetiségek túltengésétől az 1870-es években annyira tartottak az osztrák-német pártok, hogy mikor Bosznia occupatiójának a kérdése 1876-ban először felmerült, 112 német képviselő a bécsi parlamentben együttes interpellációt intézett e tárgyban AUERSPERG miniszterelnökhöz, melyben az új területek megszerzése ellen a leghatározottabban tiltakoztak, félve attól, hogy az occupatio által a szlávság ereje fog gyarapodni. Ez később be is vált

és igaza volt RIEGERNEK, mikor az occupatiót a slavismus szempontjából előnyösnek mondta, de alighanem igaza volt GÜMPLOWICZnak is, mikor az 1908-iki annexio megtörténtekor határozottan kijelentette, hogy ez a trialismus mindaddig csak fantomnak tekintett eszméjére nézve a megvalósulás felé tett lépések kezdetét jelenti. Anélkül, hogy mi ezek jogosságát vagy sikerüli valószínűségét a legtávolabbról is elfogadnók, lehetetlen azt nem látnunk, hogy az annexió Ausztria szláv lakosságának separatismusát s önálló államjogi szereplésre való hajlandóságát megnövesztette, sőt a horvátok egy részében is ilyen érzelmeket fakasztott. Az occupatio 1879-ben AUERSPERG bukására vezetett, mert a német pártok egészen cserben hagyták őt.

S ekkor a nemzetiségi politikának egy új etapeja kezdődött, a közel másfél évtizedig tartó Taaffe-korszak, mely a szabadelvű német pártok helyett a lengyelekre, csehekre és a klerikálisokra támaszkodott s hogy az ezekből nehezen Összetákoltt többségét megőrizhesse, folytonosan engedményeket tett az állam egységének rovására a nemzetiségeknek. Ausztria mai szerencsétlen nemzetiségi viszonyai nagyrészt Taaffe rovására irhatók. Ez a politikus császára feltétlen bizalmát bírta; gyermekkorában játszótársa volt neki s ez magyarázza meg, hogy az uralkodó fentartás nélkül elfogadta javaslatait. De az osztrák politikának azóta állandóvá lett elve, a »Fortwursteln«, melynek Taaffe az atyja, az államot a teljes decompositio mesgyéjére vitte. Olyan politika ez, mint az eladósodott ember kapkodása: új kölcsönt vesz fel, hogy lejárt váltóját kiegyenlíthesse. Így tett Taaffe is. Egy-egy szavazás előtt vagy a cseheknek, vagy a lengyeleknek, vagy a többi nemzetiségeknek tett engedményeket, hogy szavazataikat megnyerje. Ezt el is érte, de ezáltal meg annak a nemzetiségnek a haragját vonta magára, amely semmit sem kapott. Nosza, adni kell tehát annak is. És így, a sok engedmény közt, lassankint elpusztult az állami souverainitás s helyébe lépett a tartományok és népfajok egymással ellentétes hegemónistikus törekvése.

Taaffe, mint bel- és igazságügyminister, 1880. évi április hó 19-én egy rendeletet bocsát ki, a híres nyelvrendeletet. Ennek főbb pontjai a következők: A politikai, bírói és

ügyészi hatóságok kötelesek a felek által benyújtott beadványokat a két tartományi nyelv (tehát a német és a cseh) közül azon elintézni, amely nyelven a beadvány fogalmazva van. Ugyanez a szabály a nevezett hatóságok által felvett jegyzőkönyvekre nézve is, tehát a cseh beadvány tárgyában, legyen az akár közigazgatási ügy, akár büntető, akár polgári ügy, csehül kell felvenni a jegyzőkönyvet is. A hatóságok hivatalos hirdetései mindkét nyelven közzéteendők. A tanúvallomásokot a vallomástevő tanú által használt nyelven veszik jegyzőkönyvbe. Az ítélet a tárgyalás nyelvén adatik ki, tehát cseh ügyfelek cseh ítéleteket kapnak. A telekkönyvi beadványokra és a cégjegyzések ügyében a bírósághoz intézett folyamodványokra ugyanezek a szabályok állnak fenn.

Ez a nyelvrendelet a csehek nemzetiségi törekvéseit hatalmas lökéssel vitte előbbre. Biztosítva volt így részükre saját tartományukban a németekkel való teljes egyenjogúság. De ezzel még nem volt betetőzve a részükre adott engedmények sora. E téren rendkívül nagyjelentőségű a prágai cseh tudományegyetem létesítése. Abban a városban, mely a legrégibb német egyetemnek a székhelye, amellé egy új, de cseh egyetemet létesített az osztrák kormány. A IV. Károly német-római császár által 1348-ban alapított prágai német egyetemet azóta látogatottság dolgában messze meghaladta az ottani cseh egyetem s ez által a német culturán egy olyan vágást ejtettek, melyet jóvátenni többé nem lehet. 1881-ből és 1882-ből származó rendeletek a cseh fiatalság részére megnyitották az államhivatalokat, még pedig az által, hogy az, 1884. évi április hó 11-én császári rendelettel létesített prágai cseh egyetemet végzetek az államvizsgálatot cseh nyelven is letehetők s legfeljebb egy tantárgyból kellett a jelöltnek németül vizsgáznia, a tárgyat azonban maga a jelölt választhatta ki. Természetes, hogy a legkönnyebbet szemelték ki a német vizsgálat számára. Ugyanezt rendelték el a cseh jogi doctoratusra nézve is. A cseh irányban történő fejlődésnek azután természetes következménye volt az, hogy az 1889. évi július hó 1-én kibocsátott rendelet értelmében az úgynevezett jogtörténeti állam vizsgálat már kizárólag cseh nyelven volt letehető s csupán a jog- és államtudományi államvizsgálatokra nézve maradt fenn az egy német tárgy kötelezettsége. Így

elérték azt, hogy a cseh értelmiség fiai a szülői neveléstől kezdve a legmagasabb minősítvény elnyeréséig egészen cseh nevelést kaphattak s németül csak annyit tanultak meg, amennyire a közhivatal vállalása azt megkövetelte; a szellem, a nemzeti irány azonban cseh maradt. Ezzel azután a német-séggel szemben nagy előnybe jutottak, mert a németek a cseh nyelvet – már érthető ellenszenvből is – kevésbé tanulják meg s így Csehország közhivatalaiban mind több tért hódít a cseh elem a német rovására. Így magyarázható meg azután az is, amit nekem Prágában egy törvényszéki bíró beszélt, hogy ma már nemcsak a bírósági tárgyalások folynak ott majdnem kizárólag cseh nyelven, hanem a bíróság zárt tanácskozásai is, mert a bírói karban alig van már német ember. Erre különösen Prazak igazságügyministernek 1886. évi szeptember hó 23-án a prágai főtörvényszékhez (másodfokú bíróság, megfelel a mi királyi ítélőtáblánknak) intézett abbeli rendelete adta meg az alapot, hogy ha az ügyfelek a tárgyalás alkalmával egy nyelvet használnak (tehát pl. mind csehül beszélnek, akkor az előadó javaslata is azon a nyelven nyújtandó be és a határozat is azon a nyelven hozandó.

Amint az igazságszolgáltatás és a közigazgatás terén engedményeket kaptak a csehek, épp oly politikát követtek az osztrák kormányok a nemzetiségekkel szemben az államvasúti szolgálatban is. A kereskedelmi minister 1884. évi június hó 23-iki rendeletében ugyanis kimondja bár azt, hogy az államvasutak szolgálati nyelve a német, de ez alól kivételt állapít meg Galiczia javára, még pedig az 1869. június 5-iki ministertanácsi határozatra való hivatkozással, a lengyel nyelv érdekében. Galicziában tehát az államvasút hivatalai csak a katonai hivatalokkal érintkeznek németül, míg a többi hatósággal lengyelül. Sőt midőn 1896-ban önálló vasúti ministeriumot szerveztek, ezt a rendeletet akkor is fentartották. Tudnunk kell azonban, hogy az az 1869-iki ministertanácsi határozat, melynek alapján ez történt, már szintén engedmény volt a lengyeleknek azért, hogy a dualistikus törvények ellen indított éles harcot abbahagyják. Újra beigazolódott tehát az a tétel, hogy a nemzetiségi nyelveknek tett engedmények lavinaszerűen vonják maguk után a nemzetiségi érdekek

ügyészi hatóságok kötelesek a felek által benyújtott beadványokat a két tartományi nyelv (tehát a német és a cseh) közül azon elintézni, amely nyelven a beadvány fogalmazva van. Ugyanez a szabály a nevezett hatóságok által felvett jegyzőkönyvekre nézve is, tehát a cseh beadvány tárgyában, legyen az akár közigazgatási ügy, akár büntető, akár polgári ügy, csehül kell felvenni a jegyzőkönyvet is. A hatóságok hivatalos hirdetményei mindkét nyelven közzeendőek. A tanúvallomásokat a vallomástevő tanú által használt nyelven veszik jegyzőkönyvbe. Az ítélet a tárgyalás nyelvén adatik ki, tehát cseh ügyfelek cseh ítéleteket kapnak. A telekkönyvi beadványokra és a cégjegyzések ügyében a bírósághoz intézett folyamodványokra ugyanezek a szabályok állnak fenn.

Ez a nyelvrendelet a csehek nemzetiségi törekvéseit hatalmas lökéssel vitte előbbre. Biztosítva volt így részökre saját tartományukban a németekkel való teljes egyenjogúság. De ezzel még nem volt betetőzve a részükre adott engedmények sora. E téren rendkívül nagyjelentőségű a prágai cseh tudományegyetem létesítése. Abban a városban, mely a legrégebb német egyetemnek a székhelye, amellé egy új, de cseh egyetemet létesített az osztrák kormány. A IV. Károly német-római császár által 1348-ban alapított prágai német egyetemet azóta látogatottság dolgában messze meghaladta az ottani cseh egyetem s ez által a német culturán egy olyan vágást ejtettek, melyet jóvátenni többé nem lehet. 1881-ből és 1882-ből származó rendeletek a cseh fiatalság részére megnyitották az államhivatalokat, még pedig az által, hogy az 1884. évi április hó 11-én császári rendelettel létesített prágai cseh egyetemet végzetek az államvizsgálatot cseh nyelven is leteheték s legfeljebb egy tantárgyból kellett a jelöltnek németül vizsgáznia, a tárgyat azonban maga a jelölt választhatta ki. Természetes, hogy a legkönnyebbet szemelték ki a német vizsgálat számára. Ugyanezt rendelték el a cseh jogi doctoratusra nézve is. A cseh irányban történő fejlődésnek azután természetes következménye volt az, hogy az 1889. évi július hó 1-én kibocsátott rendelet értelmében az úgynevezett jogtörténeti államvizsgálat már kizárólag cseh nyelven volt letehető s csupán a jog- és államtudományi állam vizsgálatokra nézve maradt fenn az egy német tárgy kötelezettsége. Így

elérték azt, hogy a cseh értelmiség fiai a szülői neveléstől kezdve a legmagasabb minősítvény elnyeréséig egészen cseh nevelést kaphattak s németül csak annyit tanultak meg, amennyire a közhivatal vállalása azt megkövetelte; a szellem, a nemzeti irány azonban cseh maradt. Ezzel azután a német-séggel szemben nagy előnybe jutottak, mert a németek a cseh nyelvet – már érthető ellenszenvből is – kevésbé tanulják meg s így Csehország közhivatalaiban mind több tért hódít a cseh elem a német rovására. Így magyarázható meg azután az is, amit nekem Prágában egy törvényszéki bíró beszélt, hogy ma már nemcsak a bírósági tárgyalások folynak ott majdnem kizárólag cseh nyelven, hanem a bíróság zárt tanácskozásai is, mihelyt a bírói karban alig van máinémet ember. Erre különben Prazak igazságügyministernek 1886. évi szeptember hó 23-án a prágai főtörvényszékhez (másodfokú bíróság, megfêlê.î a mi királyi Ítéletáblánknak) intézett abbeli rendelete adta meg az alapot, hogy ha az ügyfelek a tárgyalás alkalmával egy nyelvet használnak (tehát pl. mind csehül beszélnek, akkor az előadó javaslata is azon a nyelven nyújtandó be és a határozat is azon a nyelven hozandó.

Amint az igazságszolgáltatás és a közigazgatás terén engedményeket kaptak a csehek, épp oly politikát követtek az osztrák kormányok a nemzetiségekkel szemben az államvasuti szolgálatban is. A kereskedelmi minister 1884. évi június hó 23-iki rendeletében ugyanis kimondja bár azt, hogy az államvasutak szolgálati nyelve a német, de ez alól kivételt állapít meg Galiczia javára, még pedig az 18(39. június 5-iki ministertanácsi határozatra való hivatkozással, a lengyel nyelv érdekében. Galicziában tehát az államvasút hivatalai csak a katonai hivatalokkal érintkeznek németül, míg a többi hatósággal lengyelül. Sőt midőn 1896-ban önálló vasuti ministeriumot szerveztek, ezt a rendeletet akkor is fentartották. Tudnunk kell azonban, hogy az az 1869-iki ministertanácsi határozat, melynek alapján ez történt, már szintén engedmény volt a lengyeleknek azért, hogy a dualistikus törvények ellen indított éles harcot abbahagyják. Újra beigazolódtott tehát az a tétel, hogy a nemzetiségi nyelveknek tett engedmények lavinaszerűen vonják maguk után a nemzetiségi érdekek

fokozottabb védelmét s innen nincs többé visszatérés, itt nincs visszafejlődés.

A németiség soraiban ez a sok kedvezés érthető visszatetszést szült s amint a szláv nemzetiségek terjeszkedését látták, igyekeztek német faji jellegük védelmére erélyes intézkedéseket tenni. 1880-ban megalakítják a német Schulvereint, 1889-ben a Südmarkot és más német nemzeti egyesületet. Ma már németek és szlávok izzó gyűlölettel tekintenek egymásra s például 1909 nyarán, amikor a bécsi cseh egyesület egy kirándulást akar tenni a Dunán Melkbe, olyan fenyegető magatartást tanúsítanak velük özemben az alsóausztriai németek, hogy ezt a tüntetésnek szánt vállalkozást kénytelenek jobb időkre halasztani. (Ennek a kirándulásnak az ötletéből különben a birodalmi német sajtó egyik tekintélyes orgánuma, a Vossische Zeitung, kemény leczkét adott LUEGER-nek s az osztrák keresztény-szocialistáknak, rámutatva arra, hogy 13-14 évvel ezelőtt ők kezdtek kaczerkogni a hatalom elnyerése végett a bécsi úgynevezett *kis emberekkel*, akik pedig jelentékeny részükben csehek. Most azután ezek öntudatra ébredését nem tudják megakadályozni.) Alsóausztriában, történeti jogaik alapján, még a fémeteké a hegemonia és a tartománygyűlésen nemrég ennek érdekében keresztül is visznek olyan javaslatokat, melyek a német nyelvet védelmezik, de már a tartomány fővárosában, mely egyúttal a birodalomnak is székvárosa, annyi a cseh s azokban akkora a nemzeti öntudat, hogy térfoglalásuk évről-évre szembetűnőbb. A németek azután, látva, hogy a kormány az ő faji jellegök védelmével keveset törődik s mindenkori pillanatnyi sikerek érdekében feláldozza őket, de viszont látva az új német birodalomnak, tehát az ő faj rokonaiknak, hatalmas fejlődését is, hozzájuk kezdenek szítani s így megszületik az *allddeutsch* mozgalom. Mikor WAGNER RICHARD zeneköltő, a germán geniusnak ez a jellegzetes typusa, 1883-ban meghal, szerte a világon, ahol németek laknak, gyászünnepélyeket rendeznek az ő emlékének s ezeken a német együvértartozás szelleme hatalmasan nyilatkozik meg, sőt mikor Bécsben tartják meg a Wagner-ünnepélyt, a németiség összetartása elemi erővel nyilatkozott meg és ekkor először éneklie ott, a császárvárosban, ezernyi tömeg a német hymnust, a *Wacht am Rhein*-t. Ettől kezdve

azután ahányszor fenyegetve érzi a németiség faji érdekeit, annyszor ebben a hymnusban tör ki keserősége, nem törődve azzal, hogy ez valójában egy más birodalomnak, egy más állam népének a lelkes szózata. Minden újabb engedmény a szlávoknak újabb lökés az osztrák-németek birodalmi érzésének a felkeltésére s amint úrrá lesznek Ausztriában a szláv elemek, úgy távolodnak el igazi hazájuktól az osztrák-németek. A birodalomnak két hatalmas szervezete, a katonaság és a hivatalnoki kar, évszázadokon keresztül megmentette annak német jellegét, de amint a nemzetiségek ennek a két szervezetnek a kebelében is mind nagyobb tért hódítanak, megszűnik ezeknek a német jellege is s a vérbeli németek irigykedve, vágyódással tekintenek az egyfejű sas birodalma felé, hol övék, a német fajé a hegemonia, míg itthon lépésről lépésre vesztik el a lábuk alól a talajt. Hogy ez idővel hova fog vezetni, ezt elképzelni könnyű, de megakadályozni nehéz. Igaza van OFFERMANN bárónak (*Das Verhältnis Ungarns zu Österreich* című munkájában, mikor azt állítja, hogy a tiroli, a cseh, a lengyel nem hívja magát osztráknak, hanem tirolinak, csehnek, lengyelnek; mert ethnikai értelemben nincsen osztrák nemzet. Az ausztriai nemzetiségeknek nincsen együttes fejlődésük s így annyifelé húznak, ahányféle a fajuk, minden osztrák tartomány politikailag és társadalmilag külön életet él, nem úgy, mint Magyarországon, melynek történeti fejlődése az egyetemesség jegyében folyt le. Innen magyarázható, hogy az államhűség ott abban az értelemben, mint nálunk, ismeretlen fogalom és csupán faji hűség létezik. S elég botor politika az, mely Ausztriában odairányul, hogy nálunk is bontsák meg az együvértartozás érzetét és szítsák a nemzetiségi velleitásokat.

Az ausztriai nemzetiségek számarányáról értékes előadást tartott 1908-ban RAUCHBERG HENRIK, a prágai német egyetem tanára a drezdai Gehe-Stiftungban. Adatai megbízhatók s bár magának az előadásnak tulajdonképpeni címe és célja a német elem Ausztriában való szerepének kimutatása volt, de mivel ez lépten-nyomon a többi faj szám- és műveltségi arányával függ össze, bátran mondhatjuk értekezését az ausztriai nemzetiségekről tartott előadásnak is. Az egész világon – mondta ő – 87 millió német van, akik közül 52 millió lakik

a német birodalomban (melynek összes lakossága 61 millió), 9.2 millió pedig Ausztriában. Az 1900-iki népszámlálás alkalmával ugyanis ennyien vallották be Ausztriában a németet társalgási nyelv gyanánt (Umgangssprache). Pesze ez a németiség ausztriai arányszámát már némileg növeli, mert akárhányan vannak, akik nem német születésűek, azonban német környezetbe vagy hivatalba jutva, német elemmel kerülvén házasság útján kapcsolatba stb., társalgás), nyelvük a német lesz s így a németek számát szaporítják. Ausztria összes lakosságának a száma 25.6 millió, tehát a németek az osztrák birodalom lakosságának 35.8%-át teszik. ki. Szláv a lakosságból 15.4 millió, még pedig cseh 6 millió, lengyel 4.3 millió, rutén 3.4 millió, szlovén $\frac{1}{2}$ millió, szerb-horvát mintegy 700 ezer. A németek szaporulata a szlávokkal szemben kedvezőtlen, mert míg ezeké 9.2%, addig amazoké csak 8.4%. Politikai szempontból azonban egy népnek nemcsak a számbeli ereje fontos, hanem gazdasági és szociális fejlődése is. A gazdasági erő igazolására a legmegbízhatóbb adatot az adófizetés nyújtja, az, ha egy-egy német vagy szláv "ölem által lakott adókerület részéről befolyt adóösszeget összehasonlítjuk. így már kedvezőbb a német faj helyzete, mintha csupán lélekszamarányát tekintjük, mert míg a lélekszám szerint a németek az osztrák birodalomnak – mint említettük – csak 35.8%-át alkotják, addig a németek által fizetett adó az összes adóbevételnek 63.4%-a. Ezek az adatok az egyenes állami adókra vonatkoznak. Egy-egy német polgár Ausztriában átlag kétszer annyi adót fizet, mint egy cseh vagy olasz, négyszer annyit, mint egy lengyel és hatszor annyit, mint egy délszláv. (A trialismus eszméjét ez az adat is meglehetősen ferde világításban tünteti fel, mert a gazdag és így nagy terhet viselő némettel s az aránylag jómódú magyarral szemben az anyagilag rendkívül alacsony fokozatú álló délszlávnak egyforma jogokat adna). RAUCHBERG azután tovább menve a gazdasági adatok felsorolásánál, kimutatja, hogy a csehországi takarékpénztári betétekből egy-egy ottani német emberre átlag 506 korona esik, míg egy-egy csehre csak 275 korona. A csehek számbeli túlsúlya dacára a tartományban a csehek takarékpénztári betétei összesen 1.078 millió koronára rúgnak, míg a németeké 1.182 millió koronára. Csehországban az összes állami adók felét

az ottani németek fizetik s ennek daczára a tartomány jövedelmének csak 37%-át fordítják rájuk.

Hogy Csehországban a csehek annyira háttérbe szorították a németeket, annak egy oly oka is van, melyet RAUCHBERG nem említ, de amely azért nem kerülheti ki a figyelmünket s ez az, hogy maga a főváros, a tartomány közepén, teljesen cseh. A tartomány belsejében a cseh elem az úr. A határokon vannak a gazdag gyár városok, az ipari telepek, amelyek németek s éppen minthogy ezek a gazdag telepek vannak a németek kezében, azért oly kedvező rájuk nézve a gazdasági arányszám. Csakhogy a főváros cseh jellege az egész tartománynak szint ad is egyesülve közvetlen környékének cseh lakosságával, a cseh elem *erkölcsi* jelentőségét nagyban emeli.

Az 1907-iki osztrák választói törvény különben a németekre nézve minden ausztriai szláv fajjal szemben veszteséget, hátraszorítást jelent. A régi osztrák képviselőháznak 425 mandátuma volt, melyből 205 volt a német kerületeké, tehát ha nem is jutott nekik az absolut többség, de azt megközelítették s a németiség ügyes politikával a hegemoniát magához ragadhatta. Most azonban 516 a mandátumok száma, melyből csak 233 a német. Míg tehát előbb a német mandátumok arányszáma 48.2% volt, addig ma csak 45.2%. A szlávokkal szemben régen rendszerint az olaszok is, a románok is a németekkel szavaztak s így ezek együttvéve a szavazatok 53.9%-át tették ki, míg ma német, olasz és román szavazat együttesen csak 49.9%. Viszont a szláv blokk a mai osztrák képviselőházban 50.1%, tehát az absolut többség. Sőt a németiségnek még ezt az arányát is csak nehezen lehetett megmenteni, mert míg átlag a német kerületekben 37.377 lélekre esik egy képviselő, addig a cseh kerületekben csak 52.729-re, tehát, ha szigorúan viszik keresztül a lélekszám szerinti kerületi rendszert, a csehek még több mandátumot kapnak. Hogy azonban a németek így háttérbe szorultak, azt nem egyedül számbeli minoritással kell megokolnunk, hiszen láttuk, hogy gazdasági erejük jobb szerepre teszi őket hivatottá, azonkívül pedig culturájuk kétségkívül felette áll a szláv culturának, tehát azon a két ponton, mely egy fajnak államjogi szerepét eldönti, még mindig övék az elsőség. Csak-

hogy itt ismét előtérbe lépett az osztrák elhallgatási politika, a »*fortwursteln*«. A választójogi javaslat eredeti formájában nemcsak hogy a szlávok részére nem biztosított annyi mandátumot, hanem egyáltalában kevesebbre contemplálta a megbízólevelek, illetőleg a kerületek számát és csupán a szláv blokk folytonos agitatioja eredményezte az arányszámnak részükre kedvező megváltoztatását; íme, egy újabb bizonyítéka annak a már többször ld mulatott igazságnak, hogy Ausztria nemzetiségi politikája nem egyenes úton halad, nem cél tudatos, hanem mindenkor a pillanatnyi sikerek érdekében ingadozik jobbra, vagy balra. A Hohenwart-ministerium esze, SCHAFFLE minister, volt egyetemi tanár, 1871-ben már annyira vitte a cseh kérdést, hogy a császár ez év szeptember 12-én leiratban ígéri meg, hogy koronázni esküvel fogja megerősíteni Csehország jogait. A cseh tartománygyűlés elé ekkor – a Hohenwart-kormány jóvoltából – olyan törvényjavaslat került, mely szerint a cseh tartománygyűlésnek még a delegátusok rájuk eső részét is megválasztani állott volna jogában s nem az osztrák parlament választotta volna őket. Azonkívül kimondta ez a javaslat, hogy minden osztrák állami ügy, mely nem egyúttal magyar is, tehát mely nem tartozik a dualistikus elintézés alá, csehországi vonatkozásában csakis a cseh tartománygyűlés hatáskörébe utaltassék. E szerint Csehországra nézve Ausztriának a befolyása egyenesen megszűnt volna. S mégis, mit látunk? A Hohenwart-ministerium 1871 őszén megbukott, utódja, AUERSPERG ezt a javaslatot fenn nem tartotta, általában a föderalismussal szakított, tehát a cseh törekvések dugába dőltek. Mikor pedig TAAFFE került uralomra, soha cél tudatos, kidolgozott nemzetiségi programot nem adott, hanem ő is toldozott-foldozott. És ez – mint kimutattuk – rendszerré vált Ausztriában. Amit azután TAAFFE rendszeresen üzőtt, abban követték őt utódai is BADENI miniszerelnökségéhez fűződik az osztrák bel-, igazság-, pénz-, kereskedelem- és földművelésügyi ministereknek 1897. évi április hó 5-én együttesen kiadott az a rendelethez, mely a csehoknak újabb nyelvi engedményeket adott. Kimondja a rendelet, hogy a nevezett ministeriumok alá tartozó csehországi hatóságok kötelesek a felek nyelvén elintézni az összes beadványokat s épp így felvenni a jegyző-

könyveket is. Ha egy németül tárgyaló hatósághoz cseh okiratot terjesztenek be, azt nem kell hiteles német fordításban mellékelni, mert a két nyelv teljesen egyenlőjogú s a hatóságok mindkettőt bírní kötelesek. A feleknek kézbesítendő összes hatósági határozatok az ő nyelvükön adandók ki, épp úgy a tanúvallomások is a vallomásttevő nyelven veendő fel. Az egész bírói eljárást a felek nyelven kell lefolytatni, tehát bűnügyekben nemcsak az ügyvédek által ellátandó védelemnek a nyelve a cseh, hanem az államügyész is csehül mondja el a vádbeszédét, ha a felek csehek. Általában az ügyfelek hovátartozósága annyira döntő, hogy egyedül az határozza meg Cseh- és Morva-ország területén azt, vajjon egy állami hatóság csehül, vagy németül tárgyaljon-e, sőt minden szereplésében, élőszóban és írásban, cseh vagy német legyen-e? Érthető, hogy a fenti rendelettel egyidejűleg kimondták a ministeriumok azt is, hogy Cseh- és Morvaország területén levő, a hivatkozott ministeriumok – alá tartozó hatóságoknál és hivataloknál július 1. után csak olyan hivatalnokok alkalmazhatók, akik mindkét tartományi nyelvnek szóban és írásban bírását kimutatni képesek.

A Badeni-féle nyelvrendeletet némileg kiegészíti a Gautsch-féle 1898. évi február 24-ről, mely szerint vegyesnyelvű járárok ismertetnek el Csehország területén; ott ugyanis, ahol a lakosságnak akárcsak $\frac{1}{4}$ vagy esetleg csupán $\frac{1}{5}$ része valamely tartományi nyelvet »*Umganssprache*« gyanánt jelenti ki, ott a hatóságok mindkét nyelvet érteni s azon tárgyalni kötelesek. Ez az intézkedés megint a csehnek kedvezett, mert sok járásban ők aránylag csekély lélekszámban laknak s így annak a közigazgatási területnek német jellegét most már megbontották. Ahol csak $\frac{1}{5}$ -e a lakosságnak közéjük tartozik, ott már vegyes nyelvűvé tették a hatóságokat. Hogy pedig ez erkölcsileg mit jelent, könnyen érthető. Amint csehül tudó hivatalnokokat kell alkalmazni, azok származásukra is túlnyomórészt csehnek, mert a cseh könnyebben és szívesebben megtanul németül, mint a német csehül. Amint pedig a cseh hivatalnokok – mely a prágai cseh egyetemről került ki s roppant erős nemzetiségi érzülettel bír – valahová betette a lábát, akkor ott a cseh irányzatnak megbecsülhetetlen szolgálatakat is tesz.

De nemcsak a cseheknek van ily kiváltságos helyzetök, bár kétségtelen, hogy nekik mozgékonyaságuk következtében aránylag legtöbbet sikerült kivívniok. Rámutattunk arra, hogy a lengyelek is mennyi nyelvi engedményt tudtak elérni, újabban pedig velük szemben a ruthének kezdenek minél hangosabban tért foglalni, aminek magyarázatát adja nemcsak lélekszámuk szaporodása, hanem eddig alacsony kulturájuknak a fellendülése is. a szlovének támadó magatartását fokozza az annexio óta; a monarchia délszav népeiben lábrakapott, igazi délszláv szenvedélyvel szított faji önérzet. Az olaszok már szintén sok borsorsot törtek az osztrák kormányok orra alá s tavaly az olasz egyetemért folytatott küzdelmök, ha a Beck-kormány le nem mond, eredményre vezetett volna. Nem lehet kétséges azonban az, hogy a kérdés csak rövid időre került le az aktualitások teréről s amint eddig is szívósan ragaszkodtak olaszok faji jellegükhöz és ennek megfelelő culturalis vívmányokhoz, úgy a jövőben ez a törekvésük semmi esetre sem fog gyengülni. Hisz Ausztriában még az olyan elenyészően csekély nemzetiségnek is, mint aminő a horvát-szerb közöltük, hogy összes számuk kereken csak 700 ezret tesz ki), nyelvi engedményeket adnak. Az osztrák igazságügyministernek 1898. évi augusztus 16-iki rendelete például kimondta, hogy a horvátországi kir. bíróságok a es. kir. osztrák bíróságokkal németül közvetlenül levelezhetnek, de a Dalmátiában székelő osztrák bíróságokhoz horvátul írhatnak át. Tudnunk kell ennek megértéséhez, hogy a magyar és az osztrák bíróságok 1894 óta kölcsönösen saját nyelvükön leveleznek egymással, tehát mindkét állam souverainitása meg van óva. Es ennek daczára a horvát bíróságoknak megengedték, hogy a dalmátiai osztrák bíróságokkal szemben úgy ezek, mint amazok a német nyelvet teljesen mellőzzék s csupán egy nemzetiségi nyelvet, a horvátot érvényesítsék.

Ha tehát látjuk ezt a fejlődési folyamatot, látjuk Ausztria nemzetiségeinek évről-évre szembetűnőbb térfoglalását, akkor nem zárkozhatunk el az elől a valószínűség elől, hogy az ausztriai nemzetiségek érvényesülése még korántsem érte el tetőfokát, sőt mind erősebb és kiterjedtebb lesz az. Ausztria nem nemzeti állam, hanem egymástól különálló nemzetiségi tartományok összesége, melyet egyedül a császári hatalom

tart össze. Amíg ez absolutistikus volt, addig a nemzetiségi velleitások nem tudtak kellőleg érvényesülni s különben is régente a nemzetiségi öntudat sokkal csekélyebb volt, mint ma. Mióta azonban Ausztria az alkotmányosság útjára lépett, azóta nemzetiségeinek szereplési vágya folyton nagyobb. Pillanatnyi sikerekért Ausztria kormányai soha sem riadtak vissza attól, hogy a nemzetiségek erejét fokozzák s ez által az állam német jellegét aláassák. A vagyonosodás és a műveltség terjedésével azután a nemzetiségek önérzete is emelkedett s most már a németiség hegemoniájának két jelentős szervezete, a katonaság és a burokratia sem az, ami volt, mert minél műveltebbek s minél vagyonosabbak az osztrák nemzetiségek, annál nagyobb részt kérnek ennek a két kasztnak az életéből is. A XIX. században az, hogy valaki az osztrák hadseregnek a tagja volt, jelentette egyúttal azt is, hogy ő a nagy Ausztriát szolgálja, *a nagy egészet*, a birodalmat, mely a különféle *néptörzseket* egyesíti magában. Épp így volt ez a burokratianál is. Ma, a XX. században, megváltozott már ez. A katonaságnál, ahol a fegyelem az őszinte érzelmek megnyilatkoztatásának az akadályja, ezt külsőleg még kevésbé vehetni észre, de aki a dolgok mélyére tekint, látja a nagy átalakulást. A hivatalnoki kar ellenben úgyszólván szemlátómást tagozódik fel lassankint a nemzetiségek közt s bizony ma már igen nagy azoknak az osztrák államhivatalnokoknak a száma, akik éppen nem tagadják cseh, lengyel vagy egyéb származásukat és *érzelmeiket*.

Reánk nézve pedig az osztrák nemzetiségeknek ez az érvényesülése nemcsak azért fontos, mert az hazánkknak minden egységes fejlődése daczára is a mi nemzetiségi túlzóink politikájában érezteti hatását, hanem azért is, mert aláassa a dualistikus államszervezet alapját, azt az elvet, hogy minálunk a magyaroké, Ausztriában a németeké legyen a suprematia. És ennek a hatásait érezhetjük az osztrák parlament viselkedésében, velünk szemben tanúsított ellenséges magatartásában is. Amint Ausztria nemzetiségei fokról-fokra nagyobb tért hódítanak, úgy tűnnek el nálók a dualismus őszinte barátjai s adják át helyüket a föderalismus apostolainak!